

B.2. FALKÉP

Képzőművészeti értéke miatt is fokozottan óvandó tárgytypus. Az épülettel szorosan összefüggő elemként „együtt lélegzik” azzal. Éppen ezért megmaradása elsődleges feltétele a hordozó épület állandó, jó karbantartása. Az épületnek egy kisebb hibája is visszavonhatatlan képzőművészeti veszteségeket tud okozni. A tulajdonos legfőbb feladata az időszakos ellenőrzések betartása, szükség esetén szakemberekkel való konzultációja. Ugyanakkor fontos, hogy az épületen történő javítások is mindig szakértéssel, megfelelő anyagokkal történjenek, mert a nem megfelelő javítások is súlyos kárt okozhatnak. **A falkép állapotfelmérését, restaurálását kivétel nélkül mindig bizzuk diplomás, erre szakosodott restaurátorra!**

JAVASOLT MŰTÁRGYKÖRNYEZET

Tárgyfajta	Megengedett határérték			Optimális érték		
	Hőmérséklet °C	RH (relatív páratartalom) %	Megvilágítás lux	Hőmérséklet °C	RH (relatív páratartalom) %	Megvilágítás lux
Falkép	15–25	40–60	150–250	20±2	45±5	150

A FALKÉPEK NÉHÁNY JELLEMZŐ KÁROSODÁSI FORMÁJA

Észlelhető hibák, károsodások	A hibák, károsodások lehetséges okai	A hibák, károsodások következményei	Az ellenőrzés tárgya és résztvevői	A gondozás módja és elvégzői
B.2.1. falkép A felületen átfutó, mély repedés látható, mely a falazatban folytatódik	Ha a repedés régi és változatlan, az épület korábbi szerkezeti hibájából eredhet, vagy régebbi földmozgás eredménye. Ha a repedés új keletű, súlyos szerkezeti változásról tanúskodik az épületben. Lehet azonban süllyedés vagy földmozgás is az oka.	Ha a repedés régi – esetleg többszáz éves –, statikailag stabilnak, a falkép „részének” tekinthető. Ha a repedés új és változik, felmérhetetlen károkat okozhat. A mű teljes leválásával járhat a falazatról, vagy súlyos esetben a falazattal (és az épülettel) együtt pusztulhat el.	Szakember bevonásával ki kell deríteni a repedés okát. A repedés állapotát, változását mindenképpen mérni kell (gipszpecséttel), és a szemmel látható változásnak megfelelően szakemberekkel ellenőriztetni. Ha látszólag stabil repedésünk van, akkor is készíttessünk róla fotót évente legalább egyszer.	Súlyos esetben, azonnal be kell avatkozni! A megindult mozgás a falkép teljes elvesztésével járhat. Ugyanakkor, ha az épület már menthetetlen, a szakember még megmentheti a művet, leválasztva azt a hordozó falazatról.
			Tulajdonos, Építész, Falkép-restaurátor, szükség esetén Geofizikus	Falkép-restaurátor, Építész
B.2.2. falkép 1–3 cm mély vagy pókhálószerűen finom repedések láthatók a falkép felületén <i>(ld. színes kép)</i>	A repedések lehetnek régiek, esetleg a falkép születésével egyidejűek. Az újonnan megjelenő repedések oka sokfajta lehet – épületstatikai problémák, környezeti tényezők	Régi eredetű repedésekkor nem számíthatunk különösebb változásra, a kép már készülte után így stabilizálódott. Ha a repedések új keletűek, szaporodnak, és	Mindenképpen szakember állapítsa meg a repedések keletkezési idejét, okát, a festmény stabilitását.	A repedések állapotáról szakember bevonásával a feltehető oknak megfelelő sűrűséggel készíttessünk egy kijelölt helyen, mindig azonos kivágásban fotódokumentációt, stabilnak ítélt

Észlelhető hibák, károsodások	A hibák, károsodások lehetséges okai	A hibák, károsodások következményei	Az ellenőrzés tárgya és résztvevői	A gondozás módja és elvégzői
	megváltozása stb. – a festmény készítésének technikájától függően.	folyamatos változásban vannak, nagy bajról van szó. A falkép finom, felső vakolatrétege vagy a festékréteg megmozdult, ez pedig a kép teljes megsemmisüléséhez vezethet.		falképnél is évente legalább egyszer. Folyamatosan mérjük, és jegyezzük le a helyiség hőmérsékletét és relatív páratartalmát!
			Falkép-restaurátor, Építész, Tulajdonos	Falkép-restaurátor, Fotós, Tulajdonos
B.2.3. falkép Nedvesedési foltok, vízcseppek, esetleg csurgások láthatók a festett felületen <i>(ld. fekete-fehér kép)</i>	A vízfoltok a hordozó felület nedvesedésének, a csurgások az épület beázásának vagy a páralecsapódásnak következményei. Az elszórt cseppek megjelenésének oka szintén a környezeti tényezők változásából adódó páralecsapódás (kondenzáció).	Már egyszeri vizesedés is nagy károkat okozhat a díszített falfelületeken. A víz elősegíti az összes többi károsodási tényező megjelenését. Kedvezőtlen fizikai és kémiai folyamatokat indíthat el, melyek a festékréteg leválását, megsemmisülését okozhatják.	Azonnal szakemberhez kell fordulni! Állapítsuk meg a vizesedés okát: ellenőriztessük az épület tetőszerkezetét, héjazatát, az eresz- és lefolyócsatornákat, a külső falak fugáit, az ablakok páracsatornáit! Méressük meg a belső falnedvességet! Ellenőrizzük a helyiség szellőzési viszonyait, a helyiség páratartalmát, figyeljük meg annak ingadozását!	A gondozás azonnali beavatkozást, elsőként a nedvesedés megszüntetését igényli. Minél inkább eltolódik a megoldás, annál súlyosabb problémákkal, egyre több károsító tényezővel (sóképződés, gombák megjelenése stb.) kell megküzdeni. Folyamatosan mérjük, és jegyezzük le a helyiség páratartalmát!
			Tulajdonos, Építész, Falkép-restaurátor	Tulajdonos Falkép-restaurátor Építész, Szakkivitelező
B.2.4. falkép A festékréteg a vakolattal együtt vagy felületi pergések formájában leválik <i>(ld. fekete-fehér kép)</i>	A hordozó felület nedvesedik. A helyiség páratartalmának változásából adódó nem megfelelő légköri viszonyok. Statikai problémák megjelenése – az épület mozgása. (A falkép technikájától függően a festékréteg leválásának sokféle egyéb oka is lehet.)	A festménynek nemcsak az esztétikai élvezhetősége csökken, hanem az idő múlásával maradandó károsodás is éri. A folyamatos, meg nem akadályozott pusztulás a falkép teljes megsemmisüléséhez vezethet.	Azonnal szakemberhez kell fordulni! Ellenőrizzük a helyiség szellőzési viszonyait, a helyiség páratartalmát, figyeljük meg annak ingadozását! Ellenőriztessük az épület tetőszerkezetét, héjazatát, az eresz- és lefolyócsatornákat, a külső falak fugáit, a hordozó falazat állapotát (nedvesedését)!	Tegyünk fehér lapot a fal tövébe és ellenőrizzük, hogy pereg-e rá friss morzsalék! Amíg a szakember megérkezik, fotózzuk le minden nap a fehér lap változását – a morzsalék növekedését. A lehullott részeket semmiképpen se söpörjük össze! Folyamatosan mérjük, és jegyezzük le a helyiség páratartalmát!

Észlelhető hibák, károsodások	A hibák, károsodások lehetséges okai	A hibák, károsodások következményei	Az ellenőrzés tárgya és résztvevői	A gondozás módja és elvégzői
			Falkép-restaurátor, Tulajdonos, Építész	Falkép-restaurátor Fotós, Tulajdonos
B.2.5. falkép Só kivirágzás nyomai – foltszerűen megjelenő fehéres lepedék, esetleg kórkörös csigavonalú rajzolatok – láthatók a festett felületen <i>(ld. fekete-fehér és színes kép)</i>	A hordozó felület – leggyakrabban a talajvíz felszívódása okozta – tartós nedvesedésének következménye. Megjelenését okozhatja a környezeti viszonyokban hirtelen beállt változás is.	Az egyik legveszélyesebb és legpusztítóbb „károkozó”. A sókristályok folyamatosan rombolják a festmény felületét. Kisebb kráterek formájában „robbantják” le a festékréteget, súlyosabb esetben már szemmel látható károkat okoznak. A probléma elhanyagolása a falkép teljes pusztulásához vezethet.	Ellenőriztessük az épület tetőszerkezetét, héjazatát, az eresz- és lefolyócsatornákat, a külső falak fugáit, a hordozó falazat állapotát (nedvesedését) és a környezetben beállt változásokat! Ellenőrizzük a helyiség szellőzési viszonyait, a helyiség páratartalmát, figyeljük meg annak ingadozását!	A folyamat megállítása sürgős és halaszthatatlan, komplex vizsgálatokat és kezelést igénylő feladat. Több szakember együttműködését, konzultációját követeli meg, mert a falkép kezelése, helyreállítása megfelelő állapotú épület és környezet nélkül nem hoz hosszú távú megoldást. Folyamatosan mérjük és jegyezzük le a helyiség páratartalmát!
			Tulajdonos, Építész, Falkép-restaurátor	Falkép-restaurátor, Építész
B.2.6. falkép Zöldes, esetleg nyálkás foltok – alga-, moha-, zuzmótelepek – láthatók a felületen <i>(ld. színes kép)</i>	Biológiai, általában erős nedvesedés okozta elváltozás következménye. Kültérben – a klimatikus viszonyoknak megfelelően – csapadékos helyen vagy víz közelében igen gyakori. Beltérben kialakulhat nem megfelelő világítótesttel való világítás, illetve közvetlen fényhatás miatt is. Ilyen esetben a zöldes foltok elsősorban a fény érte területeken vagy a világítótestek körül fejlődnek ki.	Miután a károsítók a táplálék megszerzése végett telepednek a falkép felületére, egyértelmű, hogy „fogyasztás közben” folyamatosan fölemésztik annak anyagát, rombolják felületét. Gyökereikkel, tappancsaikkal egészen mélyre képesek behatolni, melynek következtében a hordozó vakolatot is roncsolják. A fizikai kártételen kívül számolnunk kell a kémiai behatással is, melyet egyes fajták kiválasztása okoz. A probléma elhanyagolása a festmény teljes pusztulásához vezethet.	Ne reménykedjünk a kártevők elpusztulásában, ez magától sosem fog bekövetkezni! Ha látszólag el is száradnak, egyes szívós fajták akár évek múltán is képesek ugyanott „kizöldellni”. Szakemberhez kell fordulni! Ellenőriztessük az épület tetőszerkezetét, héjazatát, az eresz- és lefolyócsatornákat, a külső falak fugáit, a hordozó falazat állapotát (nedvesedését) és a környezetben beállt változásokat! Ellenőrizzük a helyiség szellőzési viszonyait, mérjük relatív páratartalmát, figyeljük meg annak	E folyamat megállítása halaszthatatlan feladat, de a beavatkozást nem szabad megelőző vizsgálatok, a kártevő(k) meghatározása nélkül végezni. (Kültérben az ideális körülmények miatt szinte elpusztíthatatlanok, ezért körültekintően kell eljárni.) Semmiképpen se kezeljük a felületet szakember hozzájárulása nélkül! A nem megfelelő anyagok táplálékul szolgálhatnak a felületen megtelepedő élősködőknek, így azzal a helyzetet csak súlyosbítjuk! Folyamatosan

Észlelhető hibák, károsodások	A hibák, károsodások lehetséges okai	A hibák, károsodások következményei	Az ellenőrzés tárgya és résztvevői	A gondozás módja és elvégzői
			ingadozását! Ellenőrizzük a világítótesteket is!	mérjük, és jegyezzük le a helyiség páratartalmát!
			Falkép-restaurátor, Szakbiológus, Tulajdonos, Építész	Falkép-restaurátor, Tulajdonos
B.2.7. falkép Szürkésfekete vagy egyre terjeszkedő rózsaszínes penészfoltok, illetve kicsi, barna, elszórt foltok láthatók a felületen <i>(ld. színes kép)</i>	A gombafajták – így a penész – megtelepedését is legfőképpen a hordozó felület nedvesedése okozza. A kisméretű, barnásfekete, a felületből enyhén kidudorodó foltok rovarpeték, vagy a vakolatban található esetleges organikus anyagok nedvesség hatására történt „átszívódásai”.	A szürkésfekete penészgombák, az esztétikai élvezhetőség befolyásolásán kívül, komoly felületi károkat is okoznak. A kisméretű barnás foltok – ha nem nedvesedés következményeként jelennek meg – elsősorban esztétikailag zavaróak.	Azonnal szakemberhez kell fordulni! Ellenőriztessük az épület tetőszerkezetét, héjazatát, az ereszt és lefolyócsatornákat, a külső falak fugáit, a hordozó falazat nedvesedését és a környezetben beállt változásokat! Ellenőrizzük a helyiség szellőzési viszonyait, a helyiség páratartalmát!	A nedvesedés megszüntetése és a károsító folyamatok megállítására sürgős és halaszthatatlan feladat. A foltok eltávolítását csak falkép-restaurátor szakember végezheti. A falkép kezelése azonban megfelelő állapotú épület és környezet nélkül nem hoz hosszú távú megoldást. Folyamatosan mérjük, és jegyezzük le a helyiség páratartalmát!
			Falkép-restaurátor, Szakbiológus, Tulajdonos, Építész	Falkép-restaurátor, Tulajdonos
B.2.8. falkép A festett felületen kisebb-nagyobb, általában a festői formákat követő besötétedések, színváltozások láthatók, esetleg a festmény egész felülete besötétedett <i>(ld. színes kép)</i>	Különböző későbbi beavatkozások, átfestések, retusálások, kezelések nyomai. Elváltozásuk sokszor környezeti változásokra vezethető vissza.	Nagy mértékben csökkentik a mű esztétikai élvezhetőségét. A mű elveszíti díszítő funkcióját, képzőművészeti értékét.	Szakember (egy vagy akár több) állapítsa meg az elszíneződés okait és a beavatkozás szükségességét.	A sötét foltok eltávolítását csak falkép-restaurátor szakember végezheti. A besötétedés és színváltozások folyamatát időszakos fotózással, és a fényképek összevetésével lehet ellenőrizni.
			Falkép-restaurátor, Művészettörténész, Tulajdonos	Falkép-restaurátor, Tulajdonos
B.2.9. falkép A felületen egészséges szürke réteg, por látható <i>(ld. fekete-fehér kép)</i>	Por és egyéb légszennyező anyagok rakódtak a felületre. (Beltérben az idő múlásával nagyjából azonos arányban	A légköri változások következményeként (például nedvesedés, felmelegedés–lehűlés) olyan szennyeződési réteg alakulhat ki, amely negatívan	A falkép állapotát időszakosan ellenőriztetni kell restaurátor szakemberrel a tulajdonos jelenlétében, hogy az állagmegőrzési	Jó állapotú falképeknél – elsősorban helyreállítás utáni állapotban és restaurátori jóváhagyással – a pókhálókat és felületi

Észlelhető hibák, károsodások	A hibák, károsodások lehetséges okai	A hibák, károsodások következményei	Az ellenőrzés tárgya és résztvevői	A gondozás módja és elvégzői
	növekszik a réteg vastagsága, kültérben fekete kérgesedés alakulhat ki a szennyeződés mértékének megfelelően.)	befolyásolja az esztétikai megjelenést, és káros kémiai folyamatokat is elindíthat. (Kültérben a tartós légszennyeződéssel együttesen – savas eső, üzemanyag-kibocsátás stb. – súlyos felületi károk keletkezhetnek.)	feltételeket megbeszélhessék.	porréteget finom, igazi tollból készült tollsöprűvel (semmiképpen sem ronggyal!) időszakonként el lehet távolítani.
			Tulajdonos, Falkép-restaurátor	Tulajdonos, Falkép-restaurátor

*[Forrás: Útmutató épített és tárgyi örökségünk megóvásához (szerkesztette: Káldi Gyula és Várallyay Réka); Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004.
A fenti fejezet szerzője: Wierdl Zsuzsa]*